

Een soort beschermingsplan

Het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij geeft in het Natuurbeleidsplan zijn visie op de (beleids)maatregelen die ten aanzien van het instandhouden dan wel ontwikkelen van natuur genomen moeten worden. In dit plan worden 42 acties aangekondigd die in de planperiode uitgevoerd zouden moeten worden. Een van deze acties (actie 24) is het opstellen van soortbeschermingsplannen voor de Noordse woelmuis, Lepelaar, Kerkuil, IJsvogel, Patrijs, Kraanvogel, Korhoen, Beek- en Zeeforel, Geelbuikvuurpad en Vroedmeesterpad, Boomkikker, akkerkruiden en orchideeën. Voor de Otter en de dagvlinders zijn inmiddels soortbeschermingsplannen verschenen. De genoemde soorten werden geselecteerd uit een totaal van 1800 aandachtsoorten, op grond van (inter)nationale verantwoordelijkheid voor de soort, op grond van de signaalfunctie van de soort voor de kwaliteit van het ecosysteem, en op grond van het vermoeden dat de soort zich ervoor leent het maatschappelijk draagvlak van het natuurbeleid te versterken, of eenvoudiger gezegd: dat je er politiek mee kunt scoren.

In het hiernavolgende ga ik uitgebreider in op het begrip 'soortbeschermingsplan' en geef aan hoe de lessen over natuurbescherming die we uit het verleden geleerd hebben, bij deze plannen worden toegepast. Vervolgens probeer ik aan te geven in hoeverre soortbeschermingsplannen effectief kunnen worden uitgevoerd, waarbij onze grondhouding ten aanzien van de natuur ter sprake moet komen, en vraag me tenslotte af waar ik voor de toekomst mijn hoop op moet vestigen, op de lezer van 'De Levende Natuur', de natuurbeschermingsorganisaties, de wetenschap of de regering.

De bedenkers van het beleidsinstrument 'soortbeschermingsplan' geven aan dat zo'n plan uit meerdere delen dient te bestaan. In een soortbeschermingsplan moet allereerst een overzicht gegeven worden van de situatie van de betrokken soort; dit betreft het huidige voorkomen en de geregistreerde mate van achteruitgang. Er wordt uiteengezet wat er van de betreffende soort bekend is over bijvoorbeeld zijn eisen aan zijn leefgebied

(overwinteringsplaats, voortplantingsbiotoop enz.), zijn relaties met andere soorten, de samenstelling van zijn voedsel (en of het in voldoende mate aanwezig is), de populatie-opbouw, het terreingebruik (migratieroutes e.d.) en soortspecifieke sleutelfactoren, kortom, over zaken die vroeger samengevat werden onder de term 'Natuurlijke Historie'.

Vervolgens moeten de oorzaken van achteruitgang op een rij worden gezet en moet bekeken worden in hoeverre deze oorzaken een onderlinge samenhang hebben. Ook moet aangegeven worden of de mate van bedreiging van de soort op alle plekken van het verspreidingsgebied dezelfde is. Op grond hiervan moet dan aangegeven worden welke beschermingsmaatregelen genomen zouden kunnen worden.

Daarnaast wordt ook verwacht dat het plan aangeeft op welke wijze deze maatregelen in de praktijk kunnen worden gerealiseerd. Er moet daarbij uiteraard aandacht besteed worden aan herstel en bescherming van leefgebieden van de betrokken soort, maar ook aan

ning en Milieubeheer (Vierde Nota Ruimtelijke Ordening). Bovendien zullen ook provinciale en regionale overheden daadwerkelijk bereid moeten zijn hun beleid (vastgelegd in de verschillende beheers-, streek-, structuur-, waterkwaliteits-, waterhuishoudings- en milieubeleidsplannen) aan de soortbeschermingsplannen aan te passen.

Het zal duidelijk zijn dat een soortbeschermingsplan een lijvig rapport wordt dat niet even op een achternamiddag in elkaar gezet kan worden. Het wordt pas echt moeilijk wanneer het rapport eenmaal verschenen is: de voorgestelde plannen moeten dan in daden worden omgezet. Zijn de inspanningen die hiervoor verricht moeten worden wel de moeite waard als het maar één soort betreft? Terecht stellen voorstanders dat uitwerking van de plannen voor één bepaalde soort ook een positief effect zal hebben op andere soorten, omdat de biologische kwaliteit van de betrokken gebieden verhoogd zal worden.

Wie bedenkt dat het opstellen van soortbeschermingsplannen slechts 1 van de 42 actiepunten is van het Natuurbeleidsplan en dat daarin ook nog eens 37 projecten zijn opgenomen waarbij het ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij zich een voortrekkersrol heeft toegedacht, is geneigd achterover te leunen in zijn luie stoel in de overtuiging dat er voldoende aan onze natuur wordt gedaan. Toch is het misschien goed in het kort de bewustwording ten aanzien van de ons omringende natuur, zoals die in het verleden is ontstaan en zoals die doorgewerkt heeft op de natuur, onder de loupe te nemen.

In 1896 richtten Heimans en Thijsse het blad 'De Levende Natuur' op. Zij deden dit uit bezorgdheid voor de natuur die ze hard achteruit zagen gaan, zo zelfs, dat ze zeiden dat 'de huidige natuur niet meer te vergelijken was met de natuur die ze uit hun jeugd kenden'. Rond 1935 stond Prof. Dr. V. Westhoff aan het begin van zijn carrière. Ook hij constateerde tegen het eind van zijn loopbaan dat 'de huidige natuur niet meer te vergelijken was met de natuur die hij uit zijn jeugd kende'. Dit belette rond 1975 Drs. A.H.P. Stumpel niet om met een aantal collega's van het

Platform

In deze rubriek komen auteurs aan het woord, die vanuit hun kennis uit onderzoek en/of praktijkervaring hun visie geven over bepaalde beleidsvoornemens, -plannen, nota's e.d. Hier volgt een bijdrage van Dr. J.J. van Gelder

onderwerpen als schadevergoedingen, voorlichting, educatie, wetgeving, relevante milieu-maatregelen en compenserende maatregelen. De beleidslijnen die uit het plan voortvloeien zullen geaccepteerd moeten kunnen worden door verschillende departementen: naast Landbouw, Natuurbeheer en Visserij (Natuurbeleidsplan) ook Verkeer en Waterstaat (Derde Nota Waterhuishouding) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Orde-

Bert Bos

RIN enthousiast te werken aan een 'Waarderingskaart van het Natuurlijk Milieu van Nederland'. Ook de heer Stumpel zegt nu dat de natuur uit die periode niet meer te vergelijken is met de huidige natuur. Ook nu, anno 1990, zijn er weer enthousiaste mensen die plannen maken met betrekking tot de natuur.

Wat kunnen we uit dit stukje geschiedenis opmaken? Dat de natuur in de loop van de jaren achteruit is gegaan en dat de huidige Nederlander geen idee heeft hoe de natuur er vroeger uit heeft gezien? Natuurlijk, dat is een logische conclusie, maar belangrijker is het ons te realiseren dat het al heel lang bekend is dat de natuur achteruitgaat, dat daarvoor al lange tijd aandacht gevraagd wordt en dat de natuur desalniettemin nog steeds achteruit gaat. Misschien waren Heimans en Thijssse wel roependen in de woestijn, hun tijd ver vooruit en is ook Westhoff nog te vroeg geboren. Wat is echter het effect geweest van het natuurjaar 70 (N70), waarbij heel Nederland letterlijk en figuurlijk het bos werd ingestuurd? Wat is het effect geweest van de Waarderingskaart van het Natuurlijk Milieu van Nederland, opgezet om het nationale beleid te ondersteunen? Wat is het effect van de Conventie van Bern, die door Nederland werd geratificeerd? Wat is het effect van de Natuurbeschermingswet, die toch ter bescherming van Flora en Fauna werd ingesteld, en nog steeds volop van kracht

is? Kortom: welke zijn de factoren die verhinderd hebben dat bovenstaande 'beleidsmaatregelen' een positieve uitwerking hadden op de natuur en wordt er bij de soortbeschermingsplannen (en het Natuurbeleidsplan in zijn geheel) met deze factoren rekening gehouden?

Ik wil een viertal punten aangeven die een succesvol uitvoeren van deze plannen op dit moment nog bemoeilijken, zo niet onmogelijk maken.

1. Zoals uit de hierboven gegeven beschrijving valt op te maken, is elk soortbeschermingsplan in wezen een zeer ingrijpende operatie waar vele instanties zich voor in moeten spannen. Het zou vergeleken kunnen worden met het uitvoeren van een maatregel gebaseerd op de Natuurbeschermingswet, met dit verschil dat men nu op vrijwillige basis meedoet. Het mag duidelijk zijn dat het veel inspanning zal kosten alle betrokkenen vrijwillig achter een soortbeschermingsplan te krijgen. Als het maar om één plan ging zou verwacht mogen worden dat dat nog wel zou gaan, maar hoe reageren de verschillende overheden bijvoorbeeld bij het 15e soortbeschermingsplan?

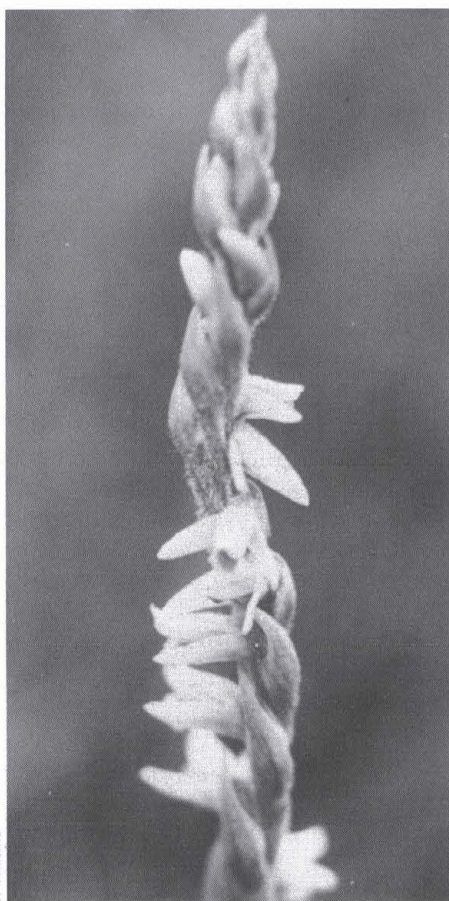
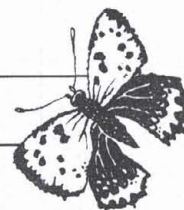
2. Bij een soortbeschermingsplan wordt ervan uitgegaan dat de maatregelen betrekking zullen hebben op een gebied van beperkte omvang. Voor dat gebied moet voor de betrokken soort vastgesteld worden wat de belangrijkste oorzaken van achteruitgang zijn. Mijns inziens zal bij het bepalen van de 'sleutel-

Lepelaar (*Platalea leucorodia*)

factoren van achteruitgang' bij elke nieuwe soort telkens weer blijken dat deze sleutelfactoren voor het merendeel van de soorten dezelfde zijn. De oorzaken van achteruitgang zijn namelijk grensoverschrijdend, bijvoorbeeld zure regen, waterverontreiniging, bemesting, grondwaterstandverlaging of recreatie. Alleen wanneer voor deze oorzaken een 'natuurvriendelijke' oplossing is gevonden, krijgen soortbeschermingsplannen zin. In wezen zou één soortbeschermingsplan dan zelfs voldoende zijn wanneer daardoor inderdaad de genoemde oorzaken zouden verdwijnen. Gezien de prognoses in de milieunota's over de ontwikkeling van genoemde sleutelfactoren is deze oplossing nog lang niet in zicht.

3. De financiële ruimte voor het uitvoeren van soortbeschermingsplannen is uitermate beperkt, zeker wanneer we dit vergelijken met de grote bedragen die voor het milieubeleidsplan worden uitgetrokken. In ons no-nonsensetijdperk is geld een belangrijk instrument om iets gedaan te krijgen, belangrijker vaak dan overtuiging.

4. In de soortbeschermingsplannen staat niet de betreffende soort centraal maar de mens, de moderne westerse regelaar die alles naar zijn hand meent te kunnen zetten. Wij zullen er echter van overtuigd moeten raken dat niet al-

J. Willems

Herfstschroeforchis (*Spiranthes spiralis*)

les geregeld en gemaakt kan worden zoals wij dat willen, maar dat er rekening gehouden moet worden met natuurlijke processen die hun eigen loop nemen. Dit houdt in dat we wat van onze luxe op moeten geven, waardoor er rondom ons heen voor de natuur meer ruimte komt met minder verstorende invloeden. De hardnekkige regelaar vraagt dan, als dit ter sprake komt, 'moeten we dan terug naar de onprettige (vergeleken met nu) omstandigheden van bijvoorbeeld 1896 of 1935?' Natuurlijk wil ik dat niet, maar een gezamenlijk kiezen wat je voor de toekomst wilt houden en wilt opgeven (of waarmee je niet wilt beginnen) is nog geen teruggang naar vroegere jaren. Want, wie beslist er eigenlijk dat er meer wegen moeten komen? Dat onze afvalproductie in de komende jaren met 50% mag toenemen? Dat we van grammofoonplaat overschakelen op CD? Dat een rauw ei niet meer gegeten kan worden? Dat er in een bepaald gebied ruilverkaveld moet worden? Dat er om wille van een hoge maximumsnelheid meer benzine per kilometer mag worden verbruikt dan nodig is? Dat High Density Televisie echt nodig is?

Dat er meerdere soortbeschermingsplannen nodig zijn?

Er moet nog flink wat gebeuren voordat plannen die de natuur wezenlijk helpen (en uiteindelijk dan ook de mens) gerealiseerd gaan worden. Op welke krachten in de maatschappij zouden we daarbij mogen rekenen: de wetenschap, de natuurbeschermingsorganisaties, of de regering?

Als we iets van de wetenschap kunnen verwachten, dan moet het wel van de biologie zijn. Ik ken een bioloog die meer dan 20 jaar geleden begonnen is met de bestudering van amfibieën en reptielen in de overtuiging dat meer kennis ten goede zou komen aan deze diergroepen. Hij weet nu veel meer dan toen en de belangrijkste zaken zijn bekend geraakt bij een veel breder publiek dan vroeger. De amfibieën en reptielen hebben er echter niet veel aan gehad, want hun aantal is afgenomen ondanks het toenemen van de kennis. Het vermeerderen van biologische kennis gaat door, de natuur blijft achteruitgaan. Kennelijk is het 'weten over' voor een bioloog belangrijker dan het 'bestaan van', en levert de universiteit alleen biologen af die ontrafelen wat hen interesseert en geen biofielen die beschermen wat ze hebben leren waarderen.

Tien procent van het oppervlak van Nederland bestaat uit 'natuurlijk terrein' (geen bebouwing of productiegroond) en is voor het grootste gedeelte in handen van natuurbeschermingsorganisaties. Ondanks de toegewijde zorg van deze organisaties loopt die 10% toch groot gevaar, aangezien toegewijde zorg niet de schadelijke invloeden kan keren die van buitenaf de natuurterreinen bedreigen. Het enige dat de natuurbescherming zou kunnen doen, is de regering hierop wijzen, in de hoop dat er dan maatregelen genomen worden die deze invloeden opheffen.

Bestaat de kans dat dit lukt bij een regering die natuurgebied opoffert om er militair oefenterrein van te maken en natuurgebieden wil creëren op uit productie genomen lapjes grond? Die geen geld heeft om de Muurhagedis in Maasticht te beschermen maar wel veel geld besteedt aan het uitzetten van bevers in de Biesbosch? Die het mestprobleem dat, zoals iedereen weet, gierend uit de hand loopt, 'aanpakt' door te kijken of er in 1992 tekenen zijn die doen vermoeden dat in 1995 een oplossing voor het probleem kan worden aangedragen? Die

ondanks de vele wetten en wetjes geen mogelijkheden ziet om het gevaar van de Brulkikker te keren en toch denkt met (toekomstige?) wetten alles te kunnen regelen? Die een soortbeschermingsplan voor de Otter uitbrengt voor een gebied waar twee jaar geleden de laatste Otter is gezien? Zolang we een no-nonsenseregering hebben, welke partij daar ook inzigt, zal er beknibbeld worden op uitgaven die niet direkt wat opleveren, en dus ook op natuurbescherming, en zullen beleidsmaatregelen niet bepaald worden door wat zou moeten, maar door wat men denkt dat financieel haalbaar is. Het Nationaal Milieubeleidsplan is daar een goed voorbeeld van.

U begrijpt dat uiteindelijk mijn hoop gevestigd is op u, lezer van 'De Levende Natuur'. U zult duidelijk moeten maken dat u niet elke nieuwe wetenschappelijke ontdekking in het dagelijks leven doorgevoerd wilt zien, dat u bereid bent een stukje geldvaart in te leveren voor een omgeving, waarin ook de natuur weer kan leven, en dat u beseft dat dit inleveren niet (bv.) het betalen van contributies is aan natuurverenigingen (waar je in het dagelijkse leven geen enkele hinder van ondervindt), maar dat het gaat om het inleveren van een aantal privileges van de Nederlandse samenleving. Dit duidelijk maken moet in uw naaste omgeving beginnen, maar uiteindelijk een grote groep bereiken. Dan zal de regering een Natuur Beschermingsplan gaan maken (het nieuwe NBP) waarin een oplossing op korte termijn wordt aangegeven voor de hierboven genoemde sleutelfactoren of zal (wat even goed is) een beter soortbeschermingsplan voor de Nederlander gaan maken, want per slot van rekening is het Nationaal Milieubeleidsplan eigenlijk een soort beschermingsplan voor de Nederlandse bevolking, waarin de sleutelfactoren van bedreiging op een rijtje worden gezet en wordt aangegeven welke beleidsmaatregelen getroffen moeten worden. Het is echter een slecht soortbeschermingsplan voor de mens, omdat het maar oog heeft voor één populatie van die soort en veel te weinig aandacht heeft voor de relaties met andere organismen.

Jan van Gelder
Faculteit der Natuurwetenschappen
Werkgroep diroecologie
Toernooiveld, 6525 ED Nijmegen